

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi polji. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 4 gold., za pol leta 2 gold., za četrt leta 1 gold.; pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gold. 60 kr., za pol leta 2 gold. 40 kr., za četrt leta 1 gold. 30 kr.

V Ljubljani v sredo 16. aprila 1873.

O b s e g: Kako stoji s turško govejo kugo? — Na planinah se mora in se dá veliko zboljšati. — O koristi sadnega drevja. — Gospodarske skušnje. — Nova cestna postava za deželo Kranjsko. — Poglavitne odločbe nove postave za direktne volitve v državni zbor. — Dunajčanje o Dunajski veliki razstavi. — Jugoslavensko časopištvo. — Mnogovrstne novice. — Naši dopisi. — Novi-car.

Gospodarske stvari.

Kako stoji s Turško govejo kugo?

Na Gorenškem ni ne v Prašah, ne v Kranji, ne na Klancu, ne v Smeledniku, ne v Ratečah nobeno govedo več zbolelo, kar je bila ubita bolna živina in vsa druga, ki je z bolno bila v dotiki. Ker je od tega časa tudi že preteklo mesec dni, je upati, da je zatrta kuga, ki je na Gorenškem se vnela po nesrečnih 5 bušah Hrvaških.

Al vnela se je zopet iz Hrvaškega zatrošena, v Javorici, neki vasi v občini Št. Jernejski v okraju Krškem. Župan Št. Jernejški je 6. dne t. m. naznanil okrajnemu glavarstvu, da je kmetu Jož. Žepanu v preteklem tednu zaporedoma poginilo 3 goved, ki jih je po odrti koži skrivé zakopal. Komisija je bolezen spoznala za pravo Turško govejo kugo in vsled postave še ostalega voliča pobiti dala. — Kako pa se je kuga zatosila v Javorico, ni še prav gotovo. Žepan trdi, da je 12. sušca kupil par volov na sejmu v Drnovem od neznanega mu človeka, ki je hrvaški govoril. Okrajno glavarstvo pa tega ne verjame, ker na onem sejmu so bili žandarji, ki trdijo, da na sejm ni prišlo nobeno Hrvaško govedo, marveč je to verjetno, da je Žepan ona vola kupil naravnost v vojaški Granici, ktera je soseda Kranjski vasi Javorici ter jih skrivé pripeljal na svoj dom, ali da ga ni zapazila srenjska straža ali da se je dala podkupiti in vola čez mejo Kranjsko pustila. Žepan je zato zdaj v sodnijski preiskavi in to temveč, ker se je pregrešil zoper postavo, zatajil 3 krepnih mu goved in enega od onih dveh Hrvaških volov je 31. sušca na sejmu v Rovišu nekemu neznanemu mesarju prodal. Bati se je tedaj, da ne bi se bila kuga po tem volu še drugam zatosila.

Tako se kmetje zmirom z ognjem igrajo! Ali ne verjamejo, kar se jim priporoča na njih lastni prid, ali jih dobičkarija žene, da skrivé prestopajo postave. Prav bi se takim godilo, da bi jim vsa živina brez odškodovanja pocrkala, ko bi zraven njih ne trpeli tudi nedolžni ljudje veliko škodo.

Naj danes konečno omenimo še nekterih ugovorov, ki smo jih slišali o tem: „zakaj da se bolna ali še celó zdrava živina, ki je bila v dotiki z bolno, pobija, vsaj se tudi ljudje ne morijo, ki imajo kako kužno bolezen in še tako hudo, ker skušnja kaže, da vendar veliko tacih ljudi preboli?“

Pred vsem moramo reči to, kar naši bralci že vedó, da se po komisiji ubita živina lastniku po celi ceni po-

plača iz državne (cesarske) kase, če je nedolžen te nesreče, in se ni nikakor zakrivil, da bi bil, na priliko, živino skrivé iz kakega prepovedanega (kužnega) kraja kupil ali pa bolezen zatajil. Živino cenita dva iz soseske poklicana prisežena moža, in njima cenilcema je dodan še en okrajni uradnik; ceniti jo imajo prav po oni ceni, ki jo tisti čas živina ima.

Vlada pa vsled postave — in to ne samo pri nas v Avstriji, ampak po celi Evropi — daje tako živino pobijati zato, ker so skušnje do dobrega izpričale, da ni nobenega zdravila zoper to bolezen in da je tako huda, da v naših deželah od 100 bolnih se jih samo po sebi komaj ozdravi 5, redko kterikrat pa 10. Če bi tedaj bolno živino pustili pri življenju, dokler ne crkne, zatosili bi ljudje in druge živali to najbolj kužno bolezen po sto in sto potih, in lahko se zgodí, da gré kuga iz enega hleva v družega, iz ene vasi v drugo, iz ene dežele v drugo, iz ene države v drugo, kakor se je to že zgodilo v preteklem stoletju. Naj nevernim Tomažem in neumnim ljudém povemo le nekoliko, kako grozno morilna je ta bolezen. Leta 1714. je na Sardiniskem poginilo 70.000 goved, odtod se je vlekla na Francosko in iz Francoskega v Holandijo, kjer je pocepalo 300.000 goved, v doljni Avstriji je od leta 1754. do 1780. vsako leto jih pocrkalo od 1000 do 5000, leta 1780. je samo v enem okrožju Štajarskega jih poginilo okoli 10.000. Preračunjeno je, da v preteklem stoletju je samo v Nemčiji krepalo 28 milijonov in v vsi Evropi 200 milijonov goveje živine. No! ali vas ni groza slišati to število? In gledite! takrat je bilo tako, kar dandanes hočejo nevedni ljudje, da ne bi brž pobijali in iz poti spravili kužne ali okužene živine. Takrat je niso še pobijali; pustili so jo in zdravili — al ozdravili niso nobene, le sèm ter tje je natura premagala bolezen; zatosili pa so bolezen strašno.

Turška goveja kuga se more primerjati z ognjem. Kamor iskrica pade, se vname ogenj. In ali ne veste, da pri hudem ognju se mora večkrat sosedova dobra streha ali več dobrih streh raztrgati in odstraniti, da ne šine plamen po njej in odtod brez konca in kraja naprej?

Unidan nam je nek star mož z glavo majal, češ, čemu to? ko smo mu povedali, da v Prašah in v Kranji se je moralo toliko živine ubiti. Rekel nam je, naj bi bolno živino vso „djali v kak gomazin in čakali, kaj se bode ž njo zgodilo; nekaj je bo vendar prebolelo“. — Kje oče, boste pa tak „gomazin“ dobili na kmetih in v mestih, da bi živino va-nj zapirali? — kako boste obvarovali, da iz tega „gomazina“ ne bo kužna

sapa v vas in na vse kraje zatrosila kuge? In ljudje, ki bodo živini stregli, bodo ravno tako plamen kuge širili, pa še družih nevarnosti več se bo zgodilo. Ali ne bodo vsi vaščani in meščani strahú noč in dan trepetali, ko bi imeli tak „gomazin“ med seboj.

Bodimo tedaj hvaležni, da po obilnih žalostnih skušnjah so prišli zdravniki do tega spoznanja, da nobenega zdravila ni zoper to živinsko bolezen, kakor nobenega zdravila ni zoper tisto pravo človeško kugo, ki je v preteklem stoletju se tudi iz jutrovih dežel vlekla po Evropi in tudi na Kranjskem pomorila na tisoče ljudstva. Ko bi smeli tako pobijati ljudi, kakor vole in krave za mesnice, gotovo, da bi s takim ubijanjem ljudi bili človeško kugo zatrli, da ne bi bila tako daleč segla.

Bodimo hvaležni, da vlade povsod ljudém, katerim se o govejikugi živina pobije, popolnoma plačajo, kolikor je živina vredna. —

Naj bi zvedeni naši bralci v tem smislu podučevali nevedno ljudstvo, da spozná grôzo Turške kuge, in rado samo vse stori, kar jej gosposke in zdravniki vlevajo.

Ker iz več krajev Kranjskega, posebno pa iz Obloka in okraja Loža na Notranjskem, tirajo živinski barantači na leto okoli 4000 volov v Trst, ktere nakupavajo v Reških okrajih, na Hrvaškem in Bogvedi še kje drugej, zarad tega pa je nevarnost goveje kuge velika, zato je c. kr. **deželna vlada v Trstu oklicala, da nobena goveja živina, če tudi ima spričalo zdravja, ne sme ne v Trst in Gorico drugač, kakor po železnici, — sicer se taka živina barantaču vzame.** Deželna vlada Kranjska pa je tudi ukazala okrajnemu glavarstvu v Planini in Postojni, da po dotičnih županih ostro čujejo nad sleparskimi živinskimi barantači, ki naj se zarad prestopkov postave kar brž ostro kaznujejo.

Na planinah se mora in se dá veliko zboljšati.

Po denarni podpori, katero ponuja ministerstvo kmetijstva tudi za zboljšanje gospodarstva na planinah, je stopilo planinarstvo in sirarstvo dandanes tudi pri nas na dnevni red. Treba je tedaj, da tudi „Novice“ spodbadajo slovenske gospodarje k napredku kmetijstva na planinah.

Resnica je, da na planinah se dá veliko veliko zboljšati.

Prvo so poti. Tako piše gosp. Zelen po Trientelnovi knjigi. Brez dobrih potov se planina ne dá nikakor umno obdelovati. Lepo dobrih potih je mogoče planino umno obdelovati in gnojiti; po dobrih potih se z veliko manjim trudom k stanarijam pripelje in od stanarij odpelje vse, česar potrebujejo; po dobrih potih se tudi živina lahko in brez vse nevarnosti na pašo in s pašo goni. Brez dobrih potov se pa vse to nikakor ne dá popolnoma doseči. In ravno pri nas se po planinah in dolinah še toliko slabih potov nahaja, da je le čuda, da se še več nesreč ne zgodi pri živini, nego se to pogostoma čuje.

Napravljajte in popravljajte si tedaj, dragi planinarji in dolinci, kolikor vam je le mogoče, dobra pota in ceste, kajti drugače ni mogoče, ne planine ne ravnine umno obdelovati.

Posebno vozovi naj bodo lahki, pripravi in visokokolesnati, a ne tako okorni, kakor je vidimo navadno; to pa zarad strmin, ker planinski potje ne morejo biti nikakor zmiraj in povsod ravni enako lepim cestam. Krupe, okorne in lesene duče, s skoraj 4 voglatimi, komaj 2 čevlja visokimi kolesi, ki škripljejo in cvilijo, kakor bi žive prešiče drl, so vsakemu umnemu planinarju in dolincu gotovo na veliko sramoto.

Včasih bi se na planini dale rabiti tudi kake lahke, neokovane saní (smeči).

Za vožnjo gnojnice je treba pripravnih kosklad (trug), za gnoj pa lesenih košev, ktere po Krasu gretune imenujejo. Umnemu planinarju ne sme nikoli manjkati kramпов, sekir, kôs, grabelj, vil, lopát, plugov, motík, samokolnic (tačk ali karjolov) niti ničesar, kar bi umno obdelovanje planin lajšalo. „Orodje dela!“ — pravi naš slovenski pregovor, in: sè svedrom se ne more krava odreti!

Naj omenim tukaj, da je za vprego, kar se je potrebuje, na planini ravno tako kakor po družih krajih, le komat (kakor pri konjih) edino prava in umna vprega. Vsaka druga vprega je več ali manj trpinčenje živine.

Umni planinar naj skrbi dalje tudi za zdravo in čisto vodo ljudem in živini, kjer in kolikor je je potreba. Čiste vode ne sme ne ljudem ne živini nikoli primanjkovati. Ako se ne dobí drugače, mora se napeljati po vodotočih, cevéh ali žlebih na take kraje, kjer se kaže potreba.

Posebno naj bi planinarji skrbeli tudi za pripravnije stanarije; kajti žalibog so stanarije po slovenskih planinah večidel take, da si ne moremo misliti bornejših prebivališč. Da take bajte ne morejo nikakor pripravne biti za umno izdelovanje sira in masla, to je tako gotovo, kakor noč brez solnca. A ravno v siru in maslu je glavni in največi dobiček planinstva. Zarad tega napraviti si je treba primerne stanarije, ako želite tako stanariti, kakor vam večí dobiček kaže.

Ena, pa ne majhna napaka v planinstvu, je tudi izvaževanje sená s planin. Planino ropati se pravi, če kdo senó s planine vozi. Gnojá, ki se naredí iz takega sená, menda nihče ne vozi zopet nazaj na planine, kar bi ga gotovo tudi predrago stalo. Gnoj in senó je lastnina planine, zato naj tudi planinam ostane.

Nemški pisatelj med drugim tudi to pravi, naj bi stanarji bolj zmerno živeli; vživajo naj sicer dobro in tečno hrano, a vendar ni potreba, da bi v maslu plavalali. Nekteri stanarji so tudi preveč postrežljivi in prepotratni, kedar jih kdo obiše. — No, kar se tega tiče, so naši slovenski planinarji sploh, kakor vsi drugi Slavjani, že iz starodavnih časov gostoljubni, kar jim je tako rekoč prirojeno, a kolikor je meni znano, živé vendar zmerno, večidel borno pa pošteno. Resnica pa je in ostane, da, kar je preveč, je nezdravo.

Tudi planinstvo mora imeti v vsem svoj pravi red, natančen račun in vesten zapisnik ali protokol. Dosihmal se je v tem obziru še vse premalo ali se ni celó nič storilo. V tem obziru pa ne grešé le planinski gospodarji, ampak tudi cele soseske. Red, natančen račun ali prerajtovanje ali pa zapisniki bi planinstvu gotovo veliko koristili. — Račun pokaže gospodarju vsak dobiček in vsako zgubo, ter ga varuje škode in ga spodbada k vsemu, kar mu kak dobiček vrže.

V izboljšanje planinstva je dalje neobhodno potrebno, da se nikoli preveč živine ne žene na planino, ktere bi planina ne mogla dostojno prerediti in bi tako bila živina primorana stradati. Pomniti je treba, da prva polovica hrane, ki jo živinče povžije, da se nasiti, služi le v ohranjenje njegovega življenja, in še le druga polovica služi v napravo mleka, mesa, kostí itd.

To se namreč tako-le razume: Ako potrebuje kako živinče 70 funtov trave, da se trikrat na dan nasiti, pa je ne dobí več kakor le polovico, to je 35 funtov na dan, bo živinče sicer še živelo, toda redilo se ti ne bo; in če je živinče krava, ne bo ti dala ne kapljice mleka. Vrh tega ti pa tudi planina ne bo donášala nobenega dobička. Tvoj trud bode zastonj, imel boš škodo in nepotrebne stroške, in če znabiti še